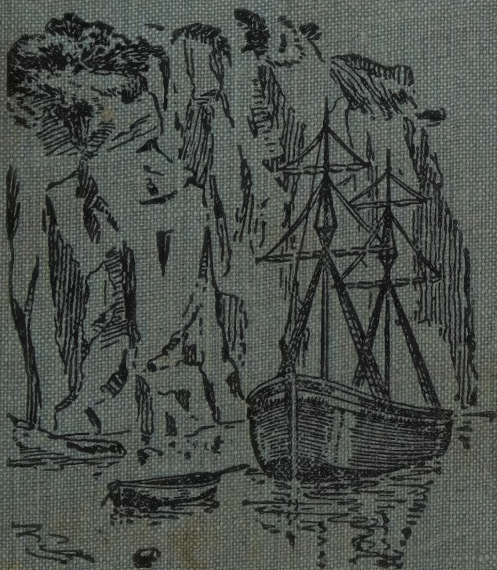

Y LLONG LO

YSTORI
I BLANT
GAN WILLIAM
ROWLAND, M.A.

WRECSAM
HUGHES
A'I FAB
CYHOEDDWYR

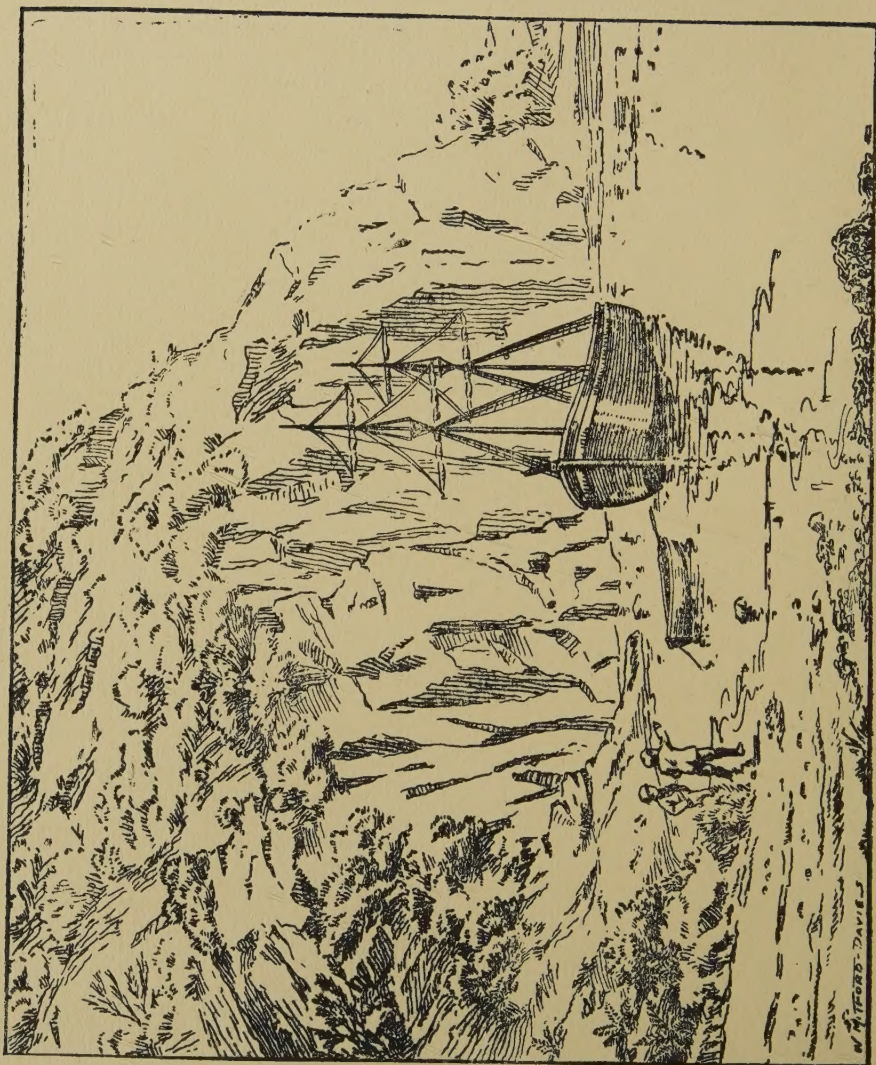
Fr

CYFLWYNEDIG

I

Glyn Jenkins

*Llosware, Arolwg
Els Jones. C. 1911.*

Y LLONG LO:

YSTORI I BLANT

GAN

WILLIAM ROWLAND, M.A.,
ABERTAWE.

Y Darluniau gan W MITFORD-DAVIES

WRECSAM:

Hughes a'i Fab, Cyhoeddwy'r

1927

MADE AND PRINTED IN GREAT BRITAIN.

RHAGAIR.

Gwobrwywyd y stori hon yn EISTEDDFOD GENEDL-
AETHOL RHYDAMAN 1922, a thrwy ganiatad Pwyllgor yr
Eisteddfod y cyhoeddir hi. Ymgais ydyw i ddiddori
plant rhwng deuddeg a phedair ar ddeg oed; a
cheisiwyd ei hysgrifennu yn syml, ac mewn iaith a
ddeëllir ymhob rhan o Gymru.

Dyma ddywedai Dr. G Prys-Williams, H.M.I., am
dani yn ei feirniadaeth :—

“Ystori dda yw hon, a'r defnyddiau wedi eu gweu
yn bur ddeheuig. . . . Ceir ynddi fechgyn o
gymeriad cryf anturiaethus, a dangosir cryn fanylder
gwybodaeth am long a'i thaclau, am ddull hen longwyr
o fyw, ac am arwyddion tywydd. . . . Diwedda'n
dda ar nodyn lleddf. Ystori yw hon a ddarlennid
drwyddi gyda blas gan fechgyn, gan nad beth am
enethod.”

Ychwanegwyd geirfa fer ar y diwedd er mwyn cynorth-
wyo'r plant sy'n fwy cyfarwydd â Saesneg na Chymraeg.

CYNNWYS.

	Tud.
I. Diwrnod Taflu Plwm... ..	9
II. Y Llong Lo	13
III. Mynd i'r Llong	19
IV. Yn y Cwch	29
V. Glanio	34
VI. Colli Wil a'r Cwch	43
VII. Gwardigaeth	49
VIII. Y <i>Bee's Wing</i>	58
IX. Ar fwrdd y <i>Bee's Wing</i> ...	62
X. Storm	69
XI. Chwilio am danom	76
XII. Dwy long yn y lan	81
XIII. Ein hachub	87
XIV. Y <i>New Gift</i>	92
Geirfa	97

I.

Diwrnod Taflu Plwm.

Y DDAU ddiwrnod pwysicaf ym Mhen-y-bont ers talwm ydoedd Diwrnod Taflu Plwm a Diwrnod y Llong Lo.

Fe ddylsw'n ddywedyd efallai mai tŷ tafarn yn y Borth oedd Pen-y-bont, ac mai 'modryb Elin oedd yn ei gadw. Dyma'r unig dafarn yn y lle, ac nid yn fynych y byddai neb yn troi i mewn, heblaw ar nos Sadwrn, ac ar Ddydd Taflu Plwm. A dydd mawr iawn yno fyddai Dydd Taflu Plwm.

Pan oeddwn i yn fachgen dyma'r unig ddydd y caem brynhawn o wyliau o'r ysgol arno. A chan y bydd yn rhaid cyfeirio at hynny eto, efallai mai gwell yw egluro yn awr beth oedd Taflu Plwm.

Dyna oedd Taflu Plwm, sef dwsin o ddynion yn dyfod at ei gilydd bob chwarter blwyddyn i gystadlu taflu darn o blwm a rhaff hir wrtho. Y diwrnod hwnnw fe ddeuai Capten Thomson o Abermeirig i'r Borth i ddysgu criw'r plwm sut i daflu, ac hefyd sut i adfer bywyd i ddyn wedi hanner boddi. Sais, wrth gwrs, oedd Capten Thomson, ac nid oedd neb o'r criw yn deall ond y nesaf peth i ddim Saesneg.

F'ewythr Rolant oedd capten y criw, ac ym Mhen-y-bont y cadwai ef y taclau, ac ar y cae o flaen y tŷ y teflid y plwm. Byddai f'ewythr yn edrych yn ddyn pwysig iawn y diwrnod hwnnw, gan ei fod yn medru siarad tipyn o Saesneg. Yr oedd f'ewythr wedi bod yn llongwr ei hun unwaith, ac er bod llawer o amser er hynny, fel llongwr yr hoffai ef i bawb edrych arno o hyd, a byddai rhai yn gweiddi "Capten" arno ar Ddydd Taflu

Plwm. Ond yn ôl pob cownt, gartref y treuliodd f'ewythr y rhan fwyaf o'i oes, a "llongwr tir sych" y byddai fy nhaid yn ei alw bob amser.

Yr oedd amryw o gymeriadau diddorol yn perthyn i griw'r plwm, ond ni wiw i mi eu disgrifio yn awr. Yr oedd y cwbl yn debig i'w gilydd: pob un wedi bod yn gwneuthur rhywbeth â'r môr, un ai wedi bod ar fordaith neu ddwy, neu ynteu yn bysgotwyr.

Fe fum i am amser maith heb wybod yn y byd mawr paham y deuent at ei gilydd fel hyn i daflu plwm ar gae Pen-y-bont. Ond un diwrnod eglurodd f'ewythr Rolant y cwbl i mi. Dywedai ef mai diben taflu plwm oedd achub bywydau'r morwyr pan redai llong i'r lan. Dywedodd wrthyf hefyd mai dyn o dan y Bwrdd Masnach, neu'r *Board of Trade* (chwedl yntau) ydoedd Capten Thomson.

Yr oedd y Borth yn lle enbyd iawn. Nid oedd dim goleudy ar Ynys Caswennan yr adeg honno, a'r unig oleu yn y môr oedd y *Cardigan Lightship*, chwedl f'ewythr. A bron bob gaeaf byddai dwy neu dair o longau yn rhedeg i'r lan, a mynd yn ddrylliau ar y traeth. Ond bob amser fe fyddai rhywun arall wedi cyrraedd y traeth o flaen criw'r plwm, ac wedi achub neu fethu achub y morwyr. Yn wir, ni bu'r taclau oedd ynglŷn â'r plwm erioed o gae Pen-y-bont: yno y byddai'r criw yn dysgu taflu, dysgu achub bywydau, a dysgu nofio. Ni cheisiodd un o'r criw nofio yn y môr erioed, a rhybuddid ninnau'r plant i beidio â mynd yn agos i'r môr rhag ein boddi.

Ond un diwrnod arbennig ynglŷn â thaflu'r plwm sydd wedi aros yn fy nghof, ac ym mis Hydref 189— y bu hwnnw. A'r tro hwnnw daeth y Llong Lo i'r Borth ar Ddiwrnod Taflu Plwm.

II.

Y Llong Lo.

GAN i'r Llong Lo gyrraedd y Borth ar Ddiwrnod Taflu Plwm, yr oedd yn brysurach nag arfer ym Mhen-y-bont y diwrnod hwnnw.

Câi capten y Llong Lo, ac ychydig ffafriaid eraill gydag ef, fynd i'r parlwr bach i yfed, a'r gweddill yn y tŷ. Anfynych y cawn i aros yno, canys gwyddai 'modryb fod fy nhad yn erbyn hynny, a rhaid fyddai i mi fynd adref fel rheol. Ond y noson honno, gan ei bod mor brysur, cefais helpu i gario'r gwydrau o'r parlwr bach i'r bar. A chlywais beth oedd ar dro ynglŷn â'r Llong Lo drannoeth.

Y prynhawn hwnnw angorodd y llong yn y bau, gan mai adeg distyll ydoedd, a

daeth y capten a'r met i'r lan yn y cwch. Ac wrth gwrs daeth y ddau ar eu hunion i Ben-y-bont.

Wiliam Huws y Felin fyddai'n gwerthu'r glo, a ddi yntau gyda'r capten bob amser i gael peint o gwrw. A'r prynhawn hwnnw pan ddaeth f'ewythr a minnau i'r tŷ ar ôl gorffen casglu taclau'r plwm, pwy oedd yno ond capten y Llong Lo.

Gan mai lle cul oedd i ddyfod i mewn i'r Borth, rhaid oedd wrth rywun cyfarwydd â'r lle i lywio'r llong i mewn, ac fel rheol f'ewythr Rolant fyddai'r peilat. Ac wedi iddynt ysgwyd llaw, a newid ychydig eiriau, gofynnodd y capten iddo :

"Pryd y medrwn ni ddwad i mewn bore 'fory, Capten Ifans?"

"O saith i wyth 'rwy'n barnu," meddai f'ewythr. "Ble mae'r Almanac, Elin?" Ac estynnodd modryb Elin Almanac Caergybi iddo.

Yr oedd f'ewythr yn awdurdod ar Almanac Caergybi; ac wedi cael hyd i'r dydd o'r mis ac oed y lleuad, darganfu y byddai'n ben llanw am ugain munud wedi saith.

“High tide am 7-30,” ebe f'ewythr, “fe fyddwn ar lawr erbyn wyth.”

Wedi i mi glywed y manylion hyn, penderfynais fynd adref ar unwaith er mwyn mynd i'm gwely yn gynnar, a chodi fore trannoeth i weld y llong yn dyfod i mewn. Ond fel y digwyddodd lawer gwaith ar ôl hynny, ni ddaeth y bwriad hwnnw i ben. Prin y medrais gyrraedd yr ysgol erbyn naw drannoeth, a chyn un-ar-ddeg yr oedd Wil Bryn-y-gro a minnau wedi cael dwy slap bob un am siarad.

Wil Bryn-y-gro oedd fy mhrif gyfaill, ac eisteddem wrth ochrau ein gilydd bob amser. Y fi oedd y sgolor goreu, ac eisteddai Wil wrth fy ochr er mwyn cael

copio oddiar fy llechen. Ac os byddai rhywun yn bygwth curfa i mi, ni fyddai raid i mi ond awgrymu'r peth wrth Wil na setlai ef y mater.

Ffarm fawr oedd Bryn-y-gro tua dwy filltir a hanner o'r ysgol, a rhaid oedd i Wil gychwyn yn lled fore i gyrraedd yr ysgol erbyn naw. A'r bore hwnnw yr oedd wedi gweld y llong yn dyfod i mewn, a dywedodd yr hanes wrthyf. Ac yn ystod y bore trefnasom fynd i lawr i'r traeth ar ôl yr ysgol i weld y llong.

O dan yr Allt Goch y byddai'r Llong Lo, ac ni fedrid ei gweld yn iawn o unman arall heb fynd i lawr i'r traeth. Rhyw fath ar goedwig fechan wyllt oedd yr Allt Goch, yn llawn o goed cnau, drain, eithin, a mieri. Anaml yr âi neb yno ond ar amser hel cnau. Unwaith neu ddwy y buaswn i yno erioed, a hynny gyda Wil yn hel cnau. Ond gwyddai ef am bob twll a chongl ynddi.

Dywedodd Wil wrthyf mai'r peth goreu i ni oedd mynd i'r Allt Goch i wyllo hyd nes y byddai'r capten a'r mêt wedi gadael y llong. Dim ond am ryw dair awr neu bedair y byddent yn medru dadlwytho na byddai'r dŵr wedi dyfod at y llong drachefn. Yna rhaid fyddai aros iddi dreio yn sych cyn ail-ddechreu ar y gwaith.

Llwyddodd Wil a minnau i wthio drwy ganol y coed cnau a'r mieri nes dyfod i lannerch yn union uwchben y llong.

"Aros di yn y fan yma am funud," ebe Wil, "ac mi âf innau ymlaen i gael gweld beth y mae nhw yn ei wneud yn y llong."

Ni wyddwn yn iawn paham yr oedd Wil am guddio fel hyn rhag i neb ein gweld, a dechreuais ofni ei fod am fy arwain i ryw ddrwg. Ond ymhen ychydig funudau dyma Wil yn ei ôl, ac meddai,—

"Y mae hi'n dechreu nofio. Y mae pawb bron wedi mynd o'r traeth. Dau

sydd arni,—y capten a'r mêt. Wedi iddynt ymolchi a chael bwyd, efallai yr â'r ddau i fyny i Ben-y-bont. Ni fydd neb ynddi wedyn, ac fe allwn fynd iddi gyda'r cwch bach."

Deëllais yn awr beth oedd ei berwyl, a gorweddasom i lawr yng nghysgod llwyn o goed i wyllo symudiadau'r capten a'r mêt. Ac ni bu raid i ni aros yn hir cyn gweld y ddau yn dyfod i lawr ar hyd yr ysgol raffau dros ochr y llong, ac yn mynd i'r cwch.

Wedi cyrraedd y lan gadawsant y cwch bach wrth ei angor, er mwyn ei gael i fynd yn ôl i'r llong rywle rhwng un-ar-ddeg a hanner nos.

III.

Mynd i'r Llong.

YMHEN rhyw chwarter awr yr oedd Wil a minnau yn y traeth, ac nid oedd dim arwydd fod neb arall yno ond y ni. Yr oedd milltir a hanner o ffordd o'r traeth i Ben-y-bont, ac unwaith y byddai'r capten a'r mêt ar y ffordd fawr, byddent o olwg y llong.

“*New Gift* ydyw ei henw,” ebe Wil. “Weli di o ar ei bow hi: llong Capten Pritchard Pen-parc ydyw hi. Ddoi di iddi hi, i ni gael ei gweld hi o'r tu mewn? Dim ond i ni dynnu'r cwch bach i'r lan, fe fedrwn fynd yn iawn.”

A chyn pen dau funud yr oedd Wil wedi cael gafael ym mhen y rhaff angor

oedd yn rhwym wrth starn y cwch bach, a dyna ni'n dau yn ei dynnu i'r lan.

"Sut y medrwn ni ei rwyfo?" meddwn i, "dim ond un rhwyf sydd ynddo."

"O, mi sgwlia i o," meddai Wil, "neidia i mewn;" ac i mewn â ni ein dau.

Yna rhoddodd Wil y rhwyf dros starn y cwch a cheisiodd sgwlio fel y gwnâi'r capten. Ond gwaith lled anodd i rywun heb arfer yw sgwlio cwch; a gwelwn ar unwaith nad oedd Wil fawr o sgwliwr. Yn ffodus, nid oedd wedi llenwi llawer, ac nid oedd y dŵr yn ddwfn iawn.

"Hanner munud," ebe Wil, "fe'i gwthia i o," a rhoddodd y rhwyf ar ei phen yn y dŵr, a chan ei fod mor fâs yr oedd yn gallu cyrraedd y gwaelod yn hawdd, a gwthiodd ef nes ein bod wrth ochr y llong.

"Yn awr," meddai Wil, "cydia yn yr ysgol raffau, ac fe rwymaf innau'r cwch bach wrthi."

Ac wedi rhwymo'r cwch yn ddiogel wrth ochr y llong, dringasom yr ysgol ac aethom iddi.

“Dyn! dyma long iawn,” meddai Wil, “gad i ni gael gweld beth sydd ar y dec i ddechreu, ac fe awn i'r fforcasl a'r caban wedyn.”

Ac ymlaen â ni drwy ganol y taclau a'r rhaffau oedd yn gorwedd ar y dec, gan edmygu'n fawr bopeth oedd yno.

Nid oeddwn i wedi bod mewn llong erioed o'r blaen, ac yr oeddwn yn ei gweld yn fawr ofnadwy, a'r mastiau yn od o uchel. Yr oedd Wil wedi bod mewn llong lawer gwaith, a gwyddai enw popeth oedd arni bron.

“I beth y mae'r rhaffau yma da wrth y mastiau?” meddwn i.

“Y rigin yw'r rheina,” ebe Wil, “gyda'r rheina y mae nhw'n codi ac yn tynnu'r hwyliau i lawr; ac ar hyd yr ysgol raffau

yna y byddant yn mynd i ben y mast: fe âf i i'w ben yn y munud."

Ar hynny dyma rywun yn gweiddi tu ôl i ni,—

"Holo! beth sydd arnoch chi eisiau yma?"

Ac wedi i ni droi gwelem ben rhywun yn dyfod allan o'r caban, a dyma ddechreu rhedeg am yr ysgol raffau.

Cystal i mi gyfaddef mai fi oedd y cyntaf yno. Yr oeddwn wedi dychryn cymaint na wyddwn beth i'w wneud, a chlywn rywun yn gafael yn fy ngwarr ac yn rhoi'r fath hergwd i mi nes fy mod ar fy hyd ar y dec, ac ni bu ond y dim i mi syrthio i'r môr. Codais cyn gynted ag y medrwn dan grio dros y lle. Ac ar hynny gwelwn mai bachgen at oed Wil (a rhyw flwyddyn yn hŷn na mi) oedd wedi ymosod arnaf, a deëllais ar unwaith mai'r cŵc ydoedd. Erbyn hyn yr oedd ef a Wil yn

ymladd fel dau geiliog. Yr oedd Wil wedi ei gael ar lawr, ac yn ei ddyrnu â'i holl egni, ac yn gweiddi uwch ei ben, "Wyt ti'n gildio? Wyt ti'n gildio?"

Yr oedd y cŵc ychydig yn fwy na Wil o ran maint, a llwyddodd i godi eilwaith, gan ruthro at lwmpyn o lo oedd ar y dec. Ond neidiodd Wil yno o'i flaen, a rhoddodd y fath ysgôd iddo nes ei fwrw ar ei ben dros ochr y llong i'r môr.

"O, Wil, beth wnest ti?" meddwn innau gan grio, "mae o'n siwr o foddi."

Yr oedd dyrnau Wil ynghau, a'i wyneb cyn wynnied â'r galchen.

"I lawr i'r cwch ar unwaith," meddai, gan ddechreu dringo fel cath ar hyd yr ysgol raffau, a minnau ar ei ôl.

Drwy'r bwlch yn ochr y llong, lle'r oedd yr ysgol raffau, yr oedd y cŵc wedi syrthio. A chofiaf yn dda fel yr oedd ei

ddau sawdl i'w gweled yn diflannu o'r golwg o dan y dŵr.

“Yn awr datod y rhaff yna,” meddai Wil wedi i ni gyrraedd y cwch, “fe sgwlia i'r cwch, a cheisia dithau gael gafael ynddo.”

Yr oeddwn wedi dychryn cymaint fel na fedrwn ddywedyd yr un gair, ac yn fy ffwdan collais fy nghap yn y môr, a bu bron i minnau fynd i'w ganlyn.

“Dacw fo,” meddai Wil, “wrth starn y llong,” a cheisiodd sgwlio ato.

Ond er ceisio ei oreu ni fedrai Wil gael y cwch i'r cyfeiriad hwnnw. Yna ceisiodd wthio gyda'r rhwyf, ond yr oedd y môr wedi llenwi llawer er pan aethom ni i'r llong, ac ni fedrai Wil gael y rhwyf i'r gwaelod yn awr, gan fod y dŵr yn rhy ddwfn o lawer. Safai ar ei draed â'r rhwyf dros starn y cwch; ond er pob ymdrech o'i eiddo yr oedd y cwch yn mynd allan i'r môr heibio bow y llong.

“O! Wil,” meddwn innau, “yr ydym yn siwr o foddi. O! beth wnawn ni?” A dechreuais lefain dros y lle a gweiddi, “O, ’nhad annwyl, beth wnawn ni, yr ydym yn siwr o foddi!”

Erbyn hyn yr oedd yn dechreu tywyllu, a ninnau yn mynd ymhellach bellach i’r môr.

“O! beth wnawn ni, Wil?” meddwn drachefn, gan weiddi eilwaith nerth fy mhen. Ond nid oedd dim golwg ar neb i’w weld yn unman, ac erbyn hyn prin y medrwn weld y llong, gan mor dywyll ydoedd.

“Fe awn i’r lan i’r traeth tywod yn iawn,” ebe Wil, “Waeth i ti heb na gweiddi ddim: chlyw neb mohonot ti.”

“Ond llenwi y mae hi, Wil,” meddwn innau, “a’n tynnu ni allan i’r môr wna’r llanw.”

Yr oeddwn wedi clywed f'ewythr Rolant yn dywedyd lawer gwaith mai tynnu allan yr oedd y llanw, a'r trai "yn gwthio dyn i mewn," chwedl yntau.

Yr oeddwn yn synnu gweld Wil mor ddidaro. Safai yn y starn yn awr â'i fodiau yng ngheseiliau ei wasgod,—felly y byddai ei dad yn gwneud pan fyddai mewn rhyw helynt fawr. Rhosai Wil y goreu i geisio sgwlio: ni fedrai wneud dim ond troi'r rhwyf yn ôl a blaen yn y dŵr, ac yr oedd y cwch at drugaredd y tonnau yn awr.

Yr oedd y cwch at drugaredd y tonnau (td. 26.)

IV.

Yn y Cwch.

YR oedd yn noson braf a'r môr yn dawel, a chyn hir gwelem y lleuad yn codi. Yr oeddwn i yn dechreu teimlo yn oer, ac yr oedd golwg digon llwydaidd ar Wil hefyd erbyn hyn. Yn ffodus, yr oedd côt oel a darn o darpowlin yn sgotal y cwch.

"'Does dim i'w wneud," meddai Wil, "ond gorwedd ar waelod y cwch yn dawel, fe gei di weld yr awn ni i'r lan i'r traeth tywod yn iawn."

Yna lapiodd Wil ef ei hun yn y tarpowlin a gorweddodd i lawr yn y sgotal, a rhois innau'r gôt oel am danaf a gorweddais wrth ei ochr. Yn ffodus hefyd yr oedd yno so-wester, a chan fy mod

wedi colli fy nghap, rhois honno am fy mhen.

Moriai'r hen gwch bach yn dawel, ond yr oedd yn rhy dywyll i ni fedru gweld pa un ai mynd allan i'r môr ai mynd at y lan yr oeddym.

Wedi gorwedd yn llonydd felly am ysbaid gan ddal i gredu y byddem yn sicr o gyrraedd y traeth tywod cyn hir, clywem ryw sŵn wrth ochr y cwch fel petai rhywbeth wedi disgyn i'r môr, ac yr oeddwn i yn credu ei fod wedi trawo'r cwch.

Y peth cyntaf a ddaeth i'm meddwl oedd llun y morfil yn trawo cwch nes ei droi â'i wyneb yn isaf,—llun a welswn mewn llyfr yn yr ysgol.

"Wil," meddwn, a'm llais yn crynu, "hwyrach mai morfil oedd yna."

"Dim perigl," meddai Wil, "'Does dim morfilod yn y môr y ffordd yma;

samon neu ryw bysgodyn felly oedd yn neidio o'r dŵr."

Ac ar hynny dyna'r dŵr yn neidio dros ochr y cwch drachefn, a'r tro hwn daeth tipyn i mewn iddo. Yr oedd Wil yntau yn dechreu ofni erbyn hyn, ac meddai,—“Beth sydd yna, tybed?” a chododd ar ei draed. “Wyddost ti beth oedd yna?” meddai,—“llamhidyddion; mi welaf rai; edrych!”

Codais innau i fyny ar fy ngliniau (yr oedd gormod o ofn arnaf i godi ar fy nhraed) a gwelwn amryw ohonynt yng ngoleu'r lleuad yn troi drwy'r dŵr.

Yr oeddwn wedi gweld llamhidyddion lawer gwaith o'r lan. Byddent yn troi fel olwynion yn y môr, a dim ond eu hesgyll a darn o'u cefnau i'w gweld o'r dŵr. Yr oeddwn wedi clywed f'ewythr yn dywedyd hefyd nad oeddynt yn berigl, os na ddigwyddai un mawr godi o dan y

cwch. Dywedai hefyd mai arwydd o niwl bob amser oedd llamhidyddion yn y môr, ac mai yn y teitiau y byddent yn byw gan mwyaf.

“Aros i mi gael gafael yn y rhwyf,” ebe Wil, “fe’u cadwaf draw rhag iddynt drawo’r cwch; yr ydym mewn teit; fe awn allan ohono cyn bo hir.”

Safai Wil yn awr ar ei draed yn y starn gan guro’r dŵr â’r rhwyf i gadw’r llamhidyddion draw, a minnau ar fy ngliniau yn edrych dros ymyl y cwch.

“Wela’ i ’run yn awr,” meddwn cyn bo hir. A dyna’r gair cyntaf i mi ers meitin.

“Wil,” meddwn eilwaith, “Y mae’r lleuad yn boddi. Y mae hi’n siwr o ddyfod yn niwl mawr; arwydd o niwl yw llamhidyddion, meddai f’ewythr.”

“Na, mynd yn dywyllach y mae hi,” ebe Wil, “’rwy’n credu ein bod yn dwad

at y tir; onid cysgod y mynydd ydyw hwnna?"

Ond ymhen ychydig yr oedd yr hyn y tybiai Wil mai cysgod y mynydd oedd, wedi cyrraedd hyd atom; a gwelem yn awr mai niwl tew ydoedd yn symud yn araf o'r môr. Ni ddywedodd yr un ohonom air ymhellach, dim ond swatio i lawr o dan y tarpowlin a'r gôt oel fel o'r blaen, a chyn pen chwarter awr yr oeddym wedi cysgu ein dau.

V.

Y Glanio.

Y PETH cyntaf yr wyf yn ei gofio wedyn oedd Wil yn gweiddi,—

“Dyma ni wedi cyrraedd y lan. Ble'r ydym, tybed?”

A gwelais ar unwaith fod y cwch wedi rhedeg yn erbyn rhywbeth, a dyna oedd wedi fy neffro.

Neidiodd Wil i'r lan, a pharodd i minnau daflu'r rhaff oedd yn nhrwyn y cwch iddo, a dyfod i'r lan. Tynasom y cwch i fyny ychydig, ac wedi rhoi'r rhaff yn rhwym wrth garreg fawr, cerddasom ymaith i geisio cael allan lle'r oeddym.

“Nid yn y traeth tywod yr ydym, beth bynnag,” meddwn i, “nid oes yma ddim byd ond cerrig a chreigiau ymhobman.”

Safai Wil eilwaith â'i fodiau yng ngheseiliau ei wasgod yr un fath â'i dad, ac edrychai o'i gwmpas.

"Na, nid y traeth tywod ydyw, beth bynnag," meddai. "Dôs di yn ôl i wyllo'r cwch ac fe âf innau o gwmpas i gael gweld lle'r ydym. Nid oes un lle tebig i hwn o gwmpas y Borth."

Nid wyf yn gwybod faint o amser y bu Wil ymaith, ond yr oedd yn ymddangos yn hir iawn i mi, a dechreuais feddwl am bob math ar bethau. Meddwl am gartref i ddechreu, am Martha fy chwaer, a John fy mrawd, a 'nhad. Meddwl beth oedd wedi digwydd i'r cŵc, tybed, a beth a wnaethai'r capten a'r mêt ar ôl colli'r cwch. Yr oeddwn yn sicr y byddai fy nhad, a thad Wil hefyd o ran hynny, yn pryderu yn ein cylch, ac yn chwilio amdanom ymhobman. Yna dechreuais weiddi, "O hoi! O hoi!" dros y lle, gan ddisgwyl y

clywai rhywun, ond nid oedd na siw na miw i'w glywed o unman. Yr oedd niwl gwyn tew ymhobman, ac erbyn hyn yr oedd y môr yn lled arw hefyd, ac yr oedd yn gwlychu tipyn.

Gan fod Wil mor hir heb ddyfod yn ôl, dechreuais ofni ei fod yntau wedi colli ei ffordd yn y niwl, ac mai fy ngadael yno ar fy mhen fy hun a gawn. Yna daeth eisiau bwyd arnaf ; ond nid oedd dim tamaid i'w gael, ac nid oedd dim i'w wneud ond gorwedd i lawr ar y cerrig a chrïo. Wedi fy lladd fy hun yn crïo, codais ar f'eistedd yng nghysgod carreg fawr, gan wrando'n astud a glywn i sŵn Wil yn dyfod ar hyd y cerrig.

I ychwanegu at fy ofn, daeth straeon Tylwyth Teg y clywswn fy nain yn eu hadrodd i'm cof. Rhyw noson neu ddwy cyn hyn yr oedd Martha fy chwaer a minnau wedi bod yn nhŷ 'nain, ac nid

oedd dim a hoffem yn well na chlywed straeon y Tylwyth Teg.

Plant Rhys Ddwfn y byddai 'nain yn eu galw. A dywedai y byddai Plant Rhys Ddwfn yn yr hen amser yn dyfod i Dreheili i'r farchnad. Ni fyddai neb byth, meddai hi, yn eu gweld yn dyfod yno nac yn mynd yn ôl, ond yr oedd amryw wedi eu gweld yn prynu pethau yn y farchnad. Yr oedd ganddynt ddigon o arian bob amser, ac ni fyddai arnynt byth eisiau newid. Ar ryw ynysoedd yng nghanol y môr, rhwng y Borth a Sir Benfro, yr oeddynt yn byw, meddai hi, a byddent yn arfer dyfod drosodd i rai o'r ffermydd i brynu âd. Ni fyddent byth yn dyfod ond ar niwl mawr, a byddai'r hen bobl yn dywedyd mai Plant Rhys Ddwfn oedd yn codi'r niwl, er mwyn medru croesi'r môr heb i neb eu gweld.

Pobl fychain iawn oeddynt. Weithiau byddai cannoedd ohonynt i'w gweled yn y

caeau ar ffarm Bryn Maelrys ar adeg niwl, ond pan âi rhywun yn agos atynt diflannent o'r golwg, ac ni fyddai dim i'w weld na'i glywed ond rhyw ganu melys nes swyno'r sawl fyddai'n gwranddo.

Dywedai 'nain hefyd eu bod unwaith wedi swyno rhyw ddyn i'w hynysodd. Wedi cyrraedd yno gwelai mai ynysoedd gwastad oedd eu tir, yn llawn o bob math ar drysorau. Ac wedi dangos iddo lawer o ryfeddodau, a rhoddi iddo bob math ar anrhegion, arweiniodd un ohonynt ef ymaith, gan ei adael wrth ddrws ei gartref.

Dyna'r straeon oedd yn mynd drwy fy meddwl yn awr, ac yr oeddwn bron a chredu mai ar ynysoedd Plant Rhys Ddwfn yr oeddym wedi glanio.

O'r diwedd, clywn sŵn traed yn dyfod ar hyd y cerrig a llais Wil yn gweiddi, "Dic! Dic!" nes bod y lle yn diasbedain.

Eisteddasom i lawr ar y cerrig (td. 42.)

Gwaeddais innau'n ôl, a chyn pen ychydig funudau gwelwn ef yn dyfod.

"Ymhle'r ydym ni, Wil?" meddwn i.
"Yr oeddwn yn dechreu meddwl dy fod wedi mynd ar goll."

"Fe gerddais ar hyd y lan am ffordd hir," ebe Wil, "ond 'does dim byd i'w weld yn unman, ond cerrig; mae niwl tew ymhobman, ond mae o 'n siwr o glirio cyn bo hir."

"Wil," meddwn i, "beth os mai'r rhain yw Ynysoedd y Tylwyth Teg?"

"Lol i gyd," ebe Wil. "Welaist ti fy mag i yn y cwch? yr wyf fi bron a llwgu o eisiau bwyd."

Yr oeddwn yn synnu bod Wil mor ddi-daro ynghylch popeth; ond 'doedd dim gildio yn ei hanes gyda dim byd. Daeth o hyd i'w fag yn y cwch. Yr oedd wedi ei dynnu oddiar ei gefn pan oedd yn ymladd â'r llamhidyddion. Yn hwn y byddai'n

cario ei fwyd ef a'i frawd i'r ysgol, ac yn ffodus yr oedd y rhan fwyaf o'u cinio ar ôl ynddo. Yr oedd yno dair neu bedair o frechdanau a hanner potelaid o dê.

Ac eisteddasom i lawr ar y cerrig a bwytasom weddill y bwyd gyda blas mawr.

VI.

Colli Wil a'r Cwch.

YN ystod y pryd bwyd ceisiais berswadio Wil mai Ynysoedd y Tylwyth Teg oedd y rhain, ac adroddais y straeon rhyfedd yr oedd nain wedi eu hadrodd wrthym. Gwrandawai yn astud arnaf, ond ni chymerai ei berswadio mai dyna oedd y rhain.

“Beth petaem ni’n mynd gyda’n gilydd i’r cyfeiriad arall?” meddai. “Fe dynnwn y cwch i fyny ar y cerrig er mwyn i ni gael hyd iddo wrth ddwad yn ôl; hwyrach y bydd y niwl wedi clirio erbyn hynny.”

Ac wedi tynnu’r cwch i fyny ryw ugain llath neu ragor, a rhwymo’r rhaff

oedd yn ei drwyn wrth garreg fawr, aethom ymlaen ar hyd y cerrig, gan gadw yn agos i'r môr.

“ Mae'n well i ni beidio â mynd ar hyd y tir glas,” ebe Wil, “ rhag ofn i ni golli'r ffordd.”

Credaf ei fod yntau yn rhyw hanner meddwl mai Ynysoedd y Tylwyth Teg oedd y rhain, ond nad oedd am gyfaddef hynny.

Cerddasom ymlaen am amser maith, ond nid oedd dim golwg fod yno ddim byd ond môr, a cherrig, a niwl ymhobman. Nid oedd dim amcan gennym pa faint oedd hi o'r gloch, gan nad oedd dim oriawr gan yr un o honom. Pan laniasom yr oedd yn lled dywyll. Ac er bod rhai oriau wedi mynd heibio er hynny, yr oedd yn amlwg nad oedd hi eto ond lled gynnar ar y dydd.

Cerddem drwy'r cerrig yn araf, heb siarad ond ychydig iawn â'n gilydd: Wil yn cerdded ar y blaen, a minnau wrth ei sawdl. Ymhen ychydig, dyma Wil yn sefyll yn sydyn, a chan gyfeirio ymlaen ar hyd y cerrig, meddai:

“Beth yw y rheina sydd ar y cerrig yn y fan draw?”

Wedi rhedeg ato, gwelwn tua dwsin o ryw bethau duon yn sefyll ar y cerrig yng nghwrr y dŵr. Edrychasom arnynt am ennyd heb yngan gair. Ond o'r diwedd mentrais sibrwd yn ddistaw;

“'Rwy'n siwr mai'r Tylwyth Teg ydyn' nhw. Tyrd yn ôl, Wil; mae'n well i ni fynd yn ôl i'r cwch eto, a chymryd ein siawns ar y môr, nag aros yn y fan yma.”

“Na,” meddai, “aros di yn y fan yma, ac fe af finnau i fyny drwy'r tir i

gael gweld beth ydyn' nhw; fe ofala' i na welan' nhw mo honof."

Ceisiais fy ngoreu ei berswadio i beidio â mynd. A dywedais wrtho fel yr oedd fy nain yn sôn am driciau'r Tylwyth Teg.

"Ac 'roedd hi'n dweyd mai pobl bach dduon oedd rhai o honyn' nhw," meddwn, "ac 'rwy'n siwr mai nhw oedd y pethau duon yma. Tyrd yn ôl, Wil!"

"Na," meddai drachefn, "dos di'n ôl yn araf i gyfeiriad y cwch, ac fe fynna' i wybod beth ydyn' nhw; fe ddof yn ôl cyn bo hir." Ac ymaith ag ef, ac yn fuan yr oedd wedi diflannu yn y niwl, a throis innau yn fy ôl i gyfeiriad y cwch.

Wedi cerdded am ysbaid, eisteddais i lawr yng nghysgod craig, a theimlwn yn hynod ddigalon. Dechreuais feddwl eilwaith am y dyn hwnnw yr oedd y Tylwyth Teg wedi ei swyno i'w hynysodd.

“Os y nhw oedd y rheina,” meddwn wrthyf fy hun, “y mae nhw’n siwr o ddwad ar draws Wil; a ’does wybod beth ddaw ohono.”

Fodd bynnag, penderfynais aros lle’r oeddwn am ychydig i ddisgwyl Wil yn ôl. Yr oeddwn yn teimlo’n lled flinedig, a chyn bo hir dechreuais bendwmpian.

Ond yn fuan deffrowyd fi, a chredwn i mi glywed rhywun yn gweiddi. Codais ar unwaith, ac edrychais o gwmpas gan ddisgwyl gweld Wil yn dyfod, ond nid oedd neb i’w weld yn unman. Sylwais fod ychydig mwy o wynt yn awr, a bod y tonnau’n torri’n wynnach ar y lan nag o’r blaen.

Yna cofiais am y cwch, a chychwynnais yn ôl i’w gyfeiriad cyn gynted ag y medrwn, rhag ofn bod y môr wedi cyrraedd hyd ato. Ond wedi cerdded, a

rhedeg bob yn ail, am amser maith, nid oedd dim golwg ar y cwch yn unman. Ac yr oedd y llanw'n cuddio'r cerrig yn gyflym.

“Mae'n rhaid fy mod wedi pasio'r lle,” meddwn wrthyf fy hun, a cherddais yn ôl. Yna sefais ar ben carreg fflat gan edrych i bob cyfeiriad, ond nid oedd dim cwch i'w weld yn unman. Yr oedd yn amlwg fy mod wedi crwydro heibio i'r fan y gadawsem ef, gan fod y rhan hon o'r traeth yn edrych yn wahanol i'r lle yr oeddym wedi glanio ynddo.

Credwn yn awr ei bod ar ben arnaf. Yr oedd gormod o ofn arnaf i symud, a gorweddais i lawr yng nghysgod carreg ddu fawr gan obeithio y deuai Wil ar fy nhraws.

VII.

Gwaredigaeth.

RHYW hanner cysgu a wneuthum yng nghysgod y garreg ddu, a phan ddihunais credwn i mi glywed llais drachefn. Ond ofnwn wedyn nad oedd yn ddim ond breuddwyd wedi'r cyfan, gan nad oedd neb i'w weld yn unman; a gwaeth na hynny, nid oedd dim golwg ar y cwch chwaith.

Dechreuais feddwl eilwaith am fy nhad, a Martha fy chwaer, a John fy mrawd, ac am bobl y Borth yn chwilio am danom. Ond y peth a'm poenai fwyaf oedd, beth tybed a ddigwyddasai i Wil, gan ei fod mor hir heb ddychwelyd.

Ofnwn ei fod wedi cael hyd i'r cwch ac wedi boddi wrth geisio dyfod ag ef yn ei ôl, ac mai ei lais ef a glywswn yn gweiddi.

O'r diwedd euthum yn fy ôl ar hyd y cerrig, a gwaeddais, "Wil! Wil!" dros y lle. Ond er gweiddi weithiau a chrio bryd arall, nid oedd dim hanes am Wil yn unman. Ac yn awr credwn yn sicr mai'r Tylwyth Teg oedd wedi dyfod ar ei draws ac wedi ei gario ymaith, ac y deuent ar fy nhraws innau hefyd cyn bo hir.

Erbyn hyn yr oedd rhai oriau er pan adawsai Wil fi, ac yr oedd arwyddion ei bod yn dechreu nosi. Tybiwn hefyd fod y niwl yn dechreu clirio ychydig, ac yr oedd yn chwythu yn gryfach nag y bu. Ond nid oedd yn ddigon clir i mi weld fawr iawn pellach nag o'r blaen.

Yr oeddwn bron trengi o eisiau bwyd; ac i'm cadw fy hun yn gynnes, cerddais

ymlaen i'r un cyfeiriad ag yr aethai Wil. Yr oedd y môr yn dechreu treio drachefn, a thybiwn fy mod yn medru gweld y garreg y gadawsem y cwch yn rhwym wrthi. Rhedais ymlaen, ac wedi cyrraedd hyd ati, gwelwn ddarn o raff yn nofio ar wyneb y dŵr, ac un pen iddi yn rhwym wrth y garreg. A dyna lle bum yn sefyll yn syn gan ddal i edrych ar y rhaff nes i'r môr dreio o'i chwmpas.

Wedi mynd ati gwelwn ar unwaith mai hon oedd y rhaff oedd wrth y cwch. Yr oedd yn amlwg fod y cwch wedi torri'n rhydd ac wedi mynd allan i'r môr.

Yr oeddwn yn awr wedi torri fy nghalon yn lân, a theimlwn nad oedd dim i'w wneud ond gorwedd i lawr gyda'r rhaff yng nghysgod y garreg.

“Ond beth sydd wedi digwydd i Wil, tybed?” meddwn wrthyf fy hun drachefn.

Efallai ei fod wedi cael hyd i'r cwch, ac wedi ceisio dwad ag ef yn ôl, ond wedi methu."

Ond gan fy mod yn bur ofergoelus, tybiwn drachefn fod a fynno'r Tylwyth Teg rywbeth â cholli'r cwch. Soniasai 'nain lawer am eu triciau wrthyf o dro i dro, ac ofnwn efallai mai hwy oedd wedi torri'r rhaff a gadael i'r cwch fynd gyda'r lli.

O'r diwedd penderfynais fynd ymlaen ar hyd y cerrig tua'r fan y tybiwn i mi weled y Tylwyth Teg.

"Os cawsant hyd i Wil," meddwn, "ni waeth iddynt fy nghael innau hefyd : ni fydd yn waeth arnaf nag ydyw."

Ac ymlaen â mi.

Wedi mynd rhyw gan llath neu lai o ymyl y rhaff, gwelwn ddarn o bren yn nofio yng nghwrr y dŵr. Rhedais ato, ac er mawr ddychryn i mi beth ydoedd ond

Gwelwn gwch ym min y dŵr (td. 56).

rhwyf y cwch, ac heb fod ymhell oddiwrthi gwelwn fag Wil wedi ei olchi ar y cerrig.

Teimlwn yn eithaf sicr yn awr mai Wil a glywswn yn gweiddi pan oeddwn yn pendwmpian yng nghysgod y garreg. A chredwn ei fod un ai wedi boddi neu ynteu wedi mynd allan i ganol y môr yn y cwch.

Fodd bynnag, ceisiwn fy mherswadio fy hun nad oedd ef wedi boddi. Gwyddwn am ei wroldeb, a chan hyderu y deuai'n ôl rywffordd neu'i gilydd, dychwelais at y rhaff.

Yr oedd yn llwyd dywyll yn awr, a'r gwynt yn cryfhau a'r môr yn codi. Ac yr oedd argoelion fod y niwl yn dechreu clirio. A chan fy mod wedi blino cymaint, a bron marw o eisiau bwyd, gorweddais i lawr mewn twll yng nghysgod craig.

Yr oedd gormod o ofn a newyn arnaf i gysgu'n awr, a chlustfeiniwn gan ddisgwyl clywed Wil yn gweiddi.

Cyn hir tybiwn glywed lleisiau o'r môr. Gwrandewais am funud neu ddau. Yna neidiais ar fy nhraed a gweiddi: "Wil! Wil!"

Wedi gwrandeo eilwaith clywn y lleisiau yn eglur, a sŵn rhwyfau yn y dŵr. Yna gwelwn gwch ym min y dŵr ryw hanner can llath oddiwrthyf, a dau ddyn yn neidio i'r lan ohono. Rhedais atynt gan gredu mai rhywun o'r Borth oeddynt. A mawr oedd fy siom pan welais mai dau hollol ddieithr i mi oeddynt.

Dyn o'r deugain i hanner cant oed oedd un, a barf goch ganddo; a'r llall yn ddyn ieuanc rhwng ugain a phump ar hugain oed. Gwisgai'r ddau ddillad llongwr, a chapiau pîg gloyw am eu pennau; ac yr oedd golwg eithaf garw ar y ddau.

Cyfarchodd un ohonynt fi, a buan y deëllais mai Saesneg oedd eu hiaith. Ond er ceisio fy ngoreu ni fedrwn wneud na phen na chynffon o'r hyn a ddywedent.

Neidiodd y dyn ieuanc yn ôl i'r cwch, a chymerodd y llall afael ynof finnau a chariodd fi ar ei fraich, gan fy ngosod i eistedd ym mhen ôl y cwch.

VIII.

Y Bee's Wing.

TEIMLWN yn dra diolchgar fy mod wedi fy achub—pwy bynnag oedd yr ddau longwr yma. Er hynny nid oeddwn yn fodlon iddynt fy achub i a gadael Wil ar ôl.

Ymdrechais fy ngoreu egluro bod fy nghyfaill ar goll cyn iddynt wthio'r cwch o'r cerrig. A chan bwyntio i'r cyfeiriad yr oedd Wil wedi mynd, gwaeddwn:

“ Will over there ! Will over there ! ”

Dyna'r cwbl o Saesneg y medrwn ei gael at fy ngwasanaeth.

Ond ni wnai'r ddau sylw yn y byd o'r hyn a ddywedwn. Yr oedd y môr yn

arw iawn, ac yr oedd yn bur dywyll hefyd ;
ac yr oedd yn gymaint ag y gallent ei
wneuthur i rwyfo'r cwch, gan faint y
tonnau. Siaradai'r ddau ychydig eiriau
wrth ei gilydd yn awr ac yn y man ;
ond ni fedrwn wneud na phen na chynffon
o'u sgwrs, gan eu bod yn siarad yn rhy
gyflym.

Er garwed oedd y môr, a'r cwch yn
neidio ac yn lluchio'r dŵr drosom nes ein
bod yn wlyb diferol, nid oedd dim ofn
arnaf yn awr. Yr unig beth oedd yn peri
gofid i mi oedd meddwl am Wil druan
wedi ei adael ar ôl, neu ynteu wedi boddi.
Ond cyn i mi gael amser i feddwl llawer
am ddim, gwelwn long o'n blaenau, a
deëllais ar unwaith mai ohono yr oedd y
dynion wedi dyfod.

Yr oedd yn amlwg ei bod wrth ei
hangorion gan fod yr hwyliau wedi eu

tynnu i lawr, a gwelwn mai llong dri mast ydoedd. Gwyddwn ar unwaith mai wedi colli ei ffordd yn y niwl yr oedd; ond yr oeddwn yn methu deall sut yr oedd y ddau ddyn wedi digwydd dyfod i'm nôl i.

Ymhen ychydig yr oeddym wrth ochr y llong, a gwelwn yr enw. *Bee's Wing* ar ei bow. Yna clywn leisiau yn gweiddi oddiar y dec, a gwelwn rai yn paratoi i'n codi i'r llong. Taflwyd yr ysgol raffau i lawr, a chydiodd y dyn ieuanc ynddi gan sicrhau'r cwch wrthi. A chan fy nghymryd i ar ei gefn, dringodd y dyn barf-goch i fyny ar hyd yr ysgol i'r llong.

Cyn gynted â'n bod ar y dec y peth cyntaf glywais oedd llais Wil yn gweiddi:

“Helo, Dic! sut y cawsant hwy hyd i ti?”

A thra yr oedd Wil a minnau yn siarad â'n gilydd ac yn llawenychu ein bod ein dau yn ddiogel, codwyd y cwch ar y dec.

“'Rwy'n siwr dy fod ti bron a llwgu,” ebe Wil, “tyrd i lawr i'r caban i ti gael bwyd.”

Ac arweiniodd fi drwy ganol rhaffau a thaclau i'r caban.

Synnwn ei fod mor gartrefol ar y llong a hithau yn hollol ddieithr iddo. Ond dywedodd wrthyf ei fod wrth ei fodd yno, a'i fod wedi cael pryd iawn o fwyd cyn gynted â'i fod ar y dec.

“Ac mae'r capten wedi dweyd wrth y cŵc am roi bwyd i tithau,” meddai.

A rhwng Wil a'r cŵc cefais bryd da, a chyn pen chwarter awr yr oeddwn yn well o lawer.

IX.

Ar Fwrdd y *Bee's Wing*.

WEDI i mi orffen bwyta aeth Wil drwy ei hanes, a dywedodd wrthyf sut y daethai i'r llong.

Chwarddai yn iach am ben fy stori Tylwyth Teg.

"Wyddost ti beth oedd y pethau duon hynny ar y cerrig?" meddai.

"Na wn i," meddwn innau.

"Mulfrain!" meddai dan chwerthin.

"Ar Ynysoedd Mulfrain yr oeddym wedi glanio. Ac wrth ddwad yn ôl i chwilio am danat ti, fe gefais hyd i'r cwch wedi torri'n rhydd, ac wedi rhedeg i'r lan heb fod ymhell o'r lle yr oedd y mulfrain ar y cerrig. Fe euthum iddo gan gredu y

medrwn ei wthio gyda'r lan i'r lle yr oeddit ti. Ond cyn gynted â'm bod wedi ei gael i nofio, collais y rhwyf a dechreuodd y cwch fynd allan. A dyna lle y bum yn drifftio yn ôl a blaen at drugaredd y tonnau. Ofnwn ei bod ar ben arnaf yn awr, a dechreuais weiddi. Yna clywn leisiau yn ateb o rywle, ac ar hynny gwelwn long yn nesu ataf yn llawn hwyliau. Cyn gynted ag y gwelsant fi, taflasant yr angor i lawr. Yna gollyngasant gwch i lawr dros ochr y llong a daeth dau longwr i'n helpu. Deëllais ar unwaith mai Saeson oeddynt wedi colli eu ffordd yn y niwl. Wedi iddynt ddyfod ataf ceisiais egluro iddynt dy fod ti ar ôl, ond ni fedrwn gael ganddynt ddeall o gwbl. Yna aethant â mi i'r llong, ac yn ffodus i ni y mae'r capten yn deall Cymraeg, a dywedais wrtho dy fod ti ar ôl. Ac fe anfonodd yntau'r ddau longwr i'r lan gyda'r cwch i'th nôl."

“I ble maent yn mynd, Wil?” meddwn i.

“I Runcorn,” ebe Wil.

“A fydd raid i ni fynd gyda hwynt?” meddwn innau’n awyddus.

“Na,” ebe yntau. “Y maent am aros yma nes bod y niwl wedi clirio, ac fe ant â ni i’r lan yn y bore. Ni wyddai’r capten ddim ym mha le yr oedd nes i mi ddweyd wrtho.”

“Llong iawn yw hon, wyddost,” ebe Wil drachefn, “ac fe hoffwn i yn iawn fynd gyda hi i Runcorn os cawn ni. *Bee’s Wing, of Plymouth*, yw ei henw, ac y mae chwech o griw arni. Ddoi di os cawn ni gan y capten? Fe ofynnaf fi iddo, os doi di.”

Gwyddwn fod Wil yn llawn ysfa am fynd ar y môr ar ôl gadael yr ysgol, ond am danaf fi, yr oedd ofn y môr arnaf bob

amser. Yr oedd Wil yn gorfod gweithio yn galed gartref, ac er mai gweithio ar y ffarm a fynnai ei dad iddo, am fynd yn llongwr yr oedd ef.

Yr oeddwn innau wedi clywed fy nain yn sôn am Runcorn lawer gwaith. Byddai f'ewythr Rolant yn hwylio yno yn aml ers talwm, ac yr oedd 'nain wedi bod yno gydag ef unwaith. Yr oeddwn wedi ei chlywed yn dywedyd ganwaith mai ar afon Lerpwl yr oedd Runcorn, a soniai amdano fel lle godidog.

Yr oeddwn yn deall hefyd ei fod ymhell iawn, ac wedi clywed f'ewythr yn sôn am y stormydd a gawsai ef gyda'r "Ariel Bach" wrth fynd o'r Borth i Runcorn. Ond y peth mwyaf yn fy meddwl oedd fy nhad, a Martha, a'r teulu gartref. Gwyddwn eu bod yn pryderu yn ein cylch, a theimlwn y dylem fynd yn ôl i'r Borth drannoeth os medrem.

“Beth amdanyn’ nhw adre, Wil?” meddwn i. “Fe fyddan’ yn poeni yn ein cylch: os cawn ni fynd i’r lan yfory, mynd ydyw’r goreu i ni.”

“Fe fyddwn yn Runcorn erbyn nos yfory,” ebe Wil. “Mae chwaer ’mam yn byw yn Lerpwl: fe gawn fynd yno, ac fe wnaiff hi yrru adref i ddweyd lle’r ydym. Dim ond diwrnod neu ddau yn hwy fyddant heb gael gwybod lle byddwn. Mi leiciwn i gael mynd i Lerpwl i dŷ modryb Ann; a dyma gyfle iawn i ni, os cawn ni fynd gan y capten.”

Yna fe gofiais innau fod cefnder i ’nhad yn byw yn Lerpwl, a dywedais hynny wrth Wil, a gwnaeth hynny ef yn fwy awyddus byth i mi fynd. Yr oeddwn innau hefyd yn awyddus iawn i gael gweld Lerpwl. Yr oeddwn wedi dysgu yn yr ysgol mai oddiyno yr oedd y llongau mawr yn mynd i America. Hefyd, clywswn y

llongwyr fyddai'n dyfod i Ben-y-bont yn sôn llawer am Lerpwl.

Yr oeddwn i wedi colli fy mam yn ddwy flwydd oed, a daeth morwyn acw wedyn a'i henw Jane, a llongwr oedd cariad Jane hefyd; a chofiwn yn dda fel y byddai hi yn canu ar ôl i'w chariad fynd yn ôl i'r môr:

“ Mi âf i Lerpwl Glamai

Os byddaf byw ac iach,

Ni arhosa'i ddim ffordd yma

I dorri 'nghalon bach;

Caf fara gwyn yn Lerpwl

A charu gyda'r nos,

A mynd i'm gwely'n gynnar,

A chodi wyth o'r gloch.

Fa la, la-la, la, la, la, la,” etc.

Yn ôl yr hanes yr oeddwn wedi ei glywed gan Jane, yr oedd Lerpwl yn lle braf iawn. Ac yn awr yr oeddwn wedi

gwella cymaint, wedi cael bwyd a thwymno wrth y stôf yn y caban, nes dechreu canu'r penillion hyn, a Wil yn canu—"Fa, la, la, la," etc. Yr oedd ef fel pe wedi anghofio popeth am yr helynt yr oeddym wedi bod ynddi, ac ni thalai dim ganddo ond mynd i Lerpwl.

"Fe ofynnaf i fi i'r capten yfory," meddai drachefn, "i gael gweld beth ddywed ef."

Ar hynny daeth y capten i lawr i'r caban, ac wedi ein holi a siarad gyda ni am dipyn, dywedodd fod yn rhaid i ni fynd i gysgu i'r fforcasl, a'i fod yn ofni storm.

X.

Storm.

Y MAE'N sicr ei bod rywle tua deg o'r gloch y nos pan aeth Wil a minnau i'r fforcasl i gysgu. Yr oeddym yn eithaf blinedig ein dau, a gorweddasom wrth ochrau ein gilydd ar ryw fath ar wely oedd yno.

Lle bychan ydoedd y fforcasl, ac yr oeddwn yn clywed sŵn y dŵr yn golchi ar ochr y llong, ac yr oedd yn amlwg fod y môr yn codi'n fwy garw o hyd. Hyrddid y llong i fyny ac i lawr gan y tonnau fel mai prin y medrem gadw wrth ochrau ein gilydd, heb sôn am gysgu. Weithiau clywem glec a gwich fel petai

rhywbeth wedi torri, a'r gwynt yn clecian yr hwyliau a'r dr yn tasgu ar y dec uwch ein pennau.

Ymhen ychydig cododd Wil ar ei eistedd, ac meddai:

“Wyt ti'n ei chlywed hi'n chwythu?”

“Ydwyf,” meddwn innau'n ddistaw.

“Beth petaem yn rhedeg i'r lan?”

Gwelwn ar wyneb Wil nad oedd ei feddwl yntau ddim yn esmwyth iawn, ond yr oedd llawer gwell ysbryd ynddo nag oedd ynof fi.

“Y mae hon yn llong weddol fawr wyddost,” meddai. “Y mae hi'n fwy o lawer na'r Llong Lo. Efallai mai mynd drwy'r swnt yr ydym yn awr, ac mai dyna pam y mae hi'n neidio cymaint, wrth fod y môr mor arw.”

Clywswn sôn lawer gwaith am y môr bras oedd yn “y swnt,” sef, y lle cul rhwng

Hyrddid y llong gan y tonnau (td. 69.)

Ynys Caswennan a'r tir mawr. Gwelswn hefyd longau yn mynd drwodd lawer gwaith a'r tonnau yn golchi dros y dec.

"Ond gwrando ar y gwynt, Wil!" meddwn i, ac ar hynny clywn sŵn rhywbeth yn torri, a llais yn gweiddi, "*Let go!*"

"Gad i ni gael gweld beth sydd wedi digwydd," ebe Wil, gan ddringo i fyny'r ysgol oedd yn arwain o'r fforcasl i'r dec.

Gwthiodd ei ben allan, ond nid cynt y gwnaeth nag y clywn lais yn gweiddi'n sarrug, "*Keep below!*" ac wedi iddo ddyfod i lawr yr ysgol clywem rywun yn cau'r ddôr oedd ar y fforcasl, a sŵn fel petai yn ei chloi.

"Y mae'r niwl wedi clirio," ebe Wil. "Y mae hi'n bwrw glaw ac yn chwythu yn ofnadwy. Y mae darn o'r mast wedi torri neu rywbeth."

Nid gwiw meddwl am gysgu bellach. Eisteddasom ar y gwely gan afael yn dynn yn ein gilydd, a gwrando ar y tonnau'n chwipio'r llong, a'r gwynt yn ei hyrddio o'r naill ochr i'r llall.

Nid anghofiaf byth mo'r olwg oedd ar wyneb Wil, a gwn fy mod innau yn welw fel corff. Ceisiai fy nghysuro yn awr ac eilwaith y byddai'r gwynt yn sicr o ostegu cyn bo hir, ond ychydig iawn a ddywedai yntau,—dim ond gwrando. Ac yr oeddwn i yn fud gan ofn.

“Ni fydd hi byth yn chwythu yn galed ond am ryw chwe awr,” meddai Wil. “Fe fydd yn sicr o dawelu ymhen ychydig.”

“Gad i ni roi'r rhain am danom,” meddai drachefn, gan estyn dwy wasgod gorcyn oedd yng nghongl y fforcasl a *Bee's Wing, Plymouth*, wedi ei baentio'n ddu arnynt.

Yna dodais i un wasgod am Wil, a dododd yntau'r llall am danaf finnau. Gwelwn yn awr fod Wil, yntau, yn ofni mai rhedeg i'r lan fyddai ein hanes, neu ynteu suddo yng nghanol y môr. Nid oedd yr un ohonom yn medru nofio dim, ond credem y daliai'r gwasgodau ni ar yr wyneb pe bai rhywbeth yn digwydd.

Nid oeddym ond prin wedi gorffen rhoi'r gwasgodau am danom pan fwriwyd ni'n dau yn erbyn ein gilydd nes ein syfrdanu. Taflwyd fi i fyny bron i ben y fforcasl, ac yr oedd Wil â'i wadnau i fyny ar ganol yr ysgol.

Yna clywn glec ofnadwy a'r llong yn rholio yn ôl a blaen o'r naill ochr i'r llall, ac yr oedd yn amlwg ein bod wedi rhedeg yn erbyn rhywbeth. Yr oeddwn wedi dychryn cymaint nes na wyddwn yn iawn beth oedd wedi digwydd.

XI.

Chwilio am danom.

FE glywch bobl y Borth, hyd yn oed heddyw, yn sôn am y noson honno, a gŵyr pob plentyn yno yr hanes. Fe glywais fy nhad yn adrodd yr hanes ddwsinau o weithiau.

Pan aeth y capten yn ei ôl i'r traeth y noson honno, a chanfod fod y cwch ar goll, aeth yn ôl i Ben-y-bont. Ac ar ei ffordd cyfarfu â 'nhad i, a thad Wil, ac amryw eraill o'r lle yn chwilio am danom.

Tybiem ni ein dau nad oedd neb yn gwybod ein bod wedi mynd i'r llong. Ond pan ddywedodd y capten ei fod wedi colli'r

cwch, awgrymodd rhywun mai y ni oedd wedi mynd ynddo i'r llong. Yr oedd rhywun wedi ein gweld hefyd yn mynd i gyfeiriad y traeth, ac felly aeth pawb i lawr gyda'r capten. Wedi cyrraedd y traeth tynnwyd cwch bach f'ewythr i lawr, ac aeth y capten, a'r mêt, ac yntau, i'r llong.

Cyn gynted â'u bod ar y dec dyma'r cŵc yn rhedeg i fyny o'r caban ac yn adrodd yr hanes fel yr oeddym wedi mynd i'r llong, ac fel yr oedd Wil wedi ei daflu ef dros y bwrdd. Gan ei fod yn nofiwr da yr oedd y cŵc wedi medru cyrraedd yr ysgol raffau a dringo'n ôl i'r llong. Ond nid oedd dim syniad ganddo o gwbl beth oedd wedi digwydd i ni.

Mynnai fy nhad, a thad Wil, fynd allan i'r môr yng nghwch f'ewythr, er fod y niwl erbyn hyn, nid yn unig wedi cau ar y môr, ond wedi cuddio'r tir hefyd.

Fodd bynnag, perswadiodd y capten hwynt i beidio â mynd allan.

“Y peth goreu yw i ni fynd ar hyd y traeth,” meddai, “Efallai eu bod wedi cyrraedd y lan yn rhywle.”

Ac aeth rhai i gyfeiriad y traeth tywod a'r lleill i gyfeiriad y Graig Ddu, gan ddisgwyl cael hyd i ni.

Pan oedd y wawr yn torri drannoeth (clywais fy nhad yn dywedyd ganwaith) yr oedd ef yn dyfod yn ei ôl o gyfeiriad y Graig Ddu gyda Sion Ifan Wiliam, ac wrth nesu at y llong dyma Sion yn codi cap ar y cerrig.

“Dyma gap Dic bach, beth bynnag,” meddai yntau, gan ei gymryd o law Sion; ac aeth y ddau ymlaen heb ddywedyd gair nes cyrraedd y llong. Pan welodd y lleill fy nghap i gan fy nhad yr oeddynt yn credu i gyd ein bod wedi boddi, a lledaenwyd yr hanes drwy'r lle.

Y diwrnod hwnnw, ni oedd testun siarad pawb yn y Borth, a chyn canol dydd yr oedd dwsinau yn y traeth.

Rhywle o 60 i 80 tunnell fyddai llwyth y Llong Lo fel rheol, a chymerid dau neu dri diwrnod i'w dadlwytho. Gan mai troliau ceffylau fyddai'n cario'r glo o'r llong i'r iard, ni fedrid ei dadlwytho ond ar y trai. Ond y diwrnod hwnnw gweithiwyd yn galetach nag arfer er mwyn ei chael yn barod i fynd allan cyn gynted ag y dechreuai'r niwl glirio. A chyn y nos yr oedd y glo i gyd wedi ei gario ohoni.

Gan fod y môr yn bur dawel ar y lan, credai llawer ei bod yn bosibl ein bod yn ddiogel yn y cwch. Ac felly penderfynodd y capten fynd â'r llong allan ac angori yn ymyl y lan, er mwyn bod yn barod i gychwyn cyn gynted ag y cliriai'r niwl.

“Y peth goreu, capten, ydyw i ni ddwad gyda chwi,” ebe f’ewythr, “a mynd â’r cwch bach yn y llong i’w dwyn i’r lan yfory os cawn ni hyd iddynt.”

Ac aeth f’ewythr Rolant, a ’nhad, a thad Wil, allan yn y Llong Lo y noson honno, ac aed â’r cwch bach ar y dec.

XII.

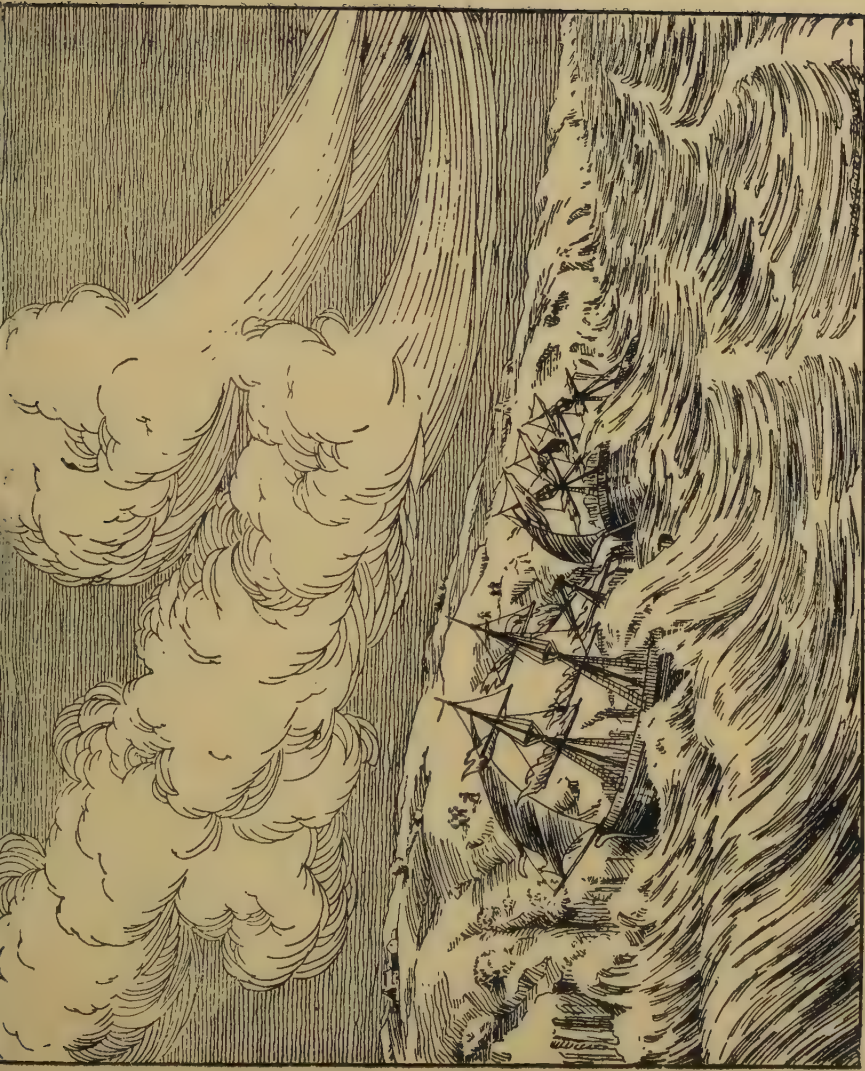
Dwy Long yn y Lan.

RHWNG chwech a saith yr aeth y *New Gift* allan, ac yr oedd hi'n dechreu tywyllu. Yr oedd trigolion y Borth bron i gyd yn y traeth yn ei gwylio'n mynd, a phawb yn gobeithio yr achubid ni wedi i'r niwl glirio. Safasant ar y traeth i gyd nes bod y *New Gift* ryw chwarter milltir o'r lan, ac wedi iddi fwrw ei hangorion aeth pawb adref, gan drafod beth tybed oedd wedi digwydd i ni.

Ond ni chafodd neb yn y Borth ond ychydig iawn o gysgu'r noson honno. Tua naw o'r gloch y nos cododd tymestl fawr o'r môr, ac nid oedd tŷ yno nad oedd ôl grym y storm arno.

Nid oedd yno ond ychydig iawn o dai'r pryd hwnnw, a'r rhai hynny wedi eu codi ar lechwedd yn wynebu'r môr, ac yn nannedd y ddrycin. Bob amser ar ôl storm felly, byddai pennau y rhan fwyaf o'r tai wedi eu torri; adenydd to rhai wedi eu chwythu ymaith i gyd; llechi o'r lleill wedi mynd gyda'r gwynt; ac os to gwellt fyddai, ceid gwaith dyddiau o doi arno. Da y cofiaf fel y byddai hwn a'r llall i'w gweld fore trannoeth yn trwsio pennau'r tai ar ôl y storm.

Ond nid pryderu ynghylch y tai yr oeddynt y noson honno, ond yn ein cylch ni; ac hefyd ynghylch y *New Gift*. Nid oedd neb yn disgwyl dim ond ei gweld yn ddarnau ar y creigiau fore trannoeth, a phawb yn hyderu y byddai'r sawl oedd ynddi wedi eu hachub trwy ryw wyrth neu'i gilydd.

Fel y dywedais, nid oedd dim hanes fod criw'r plwm wedi achub bywyd neb erioed, na'r taclau erioed wedi gadael cae Pen-y-bont. Ond y bore hwnnw yr oeddynt i gyd yn cerdded y glannau cyn torri gwawr.

Fel arfer, y cyntaf i redeg o'r traeth i hysbysu'r newyddion i'r gymdogaeth oedd Sion Ifan Wiliam. Ac ef oedd y cyntaf o griw'r plwm i weled y ddwy long yn y lan ymhen draw'r traeth tywod y bore hwnnw. Brysiodd pawb arall at y llongau, ond aeth Sion i fyny i'r Borth gan weiddi:

“Welsoch chi hwynt, fechgyn! Dwy long fawr ofnadwy iawn!”

A chyn pen ychydig oriau yr oedd yr holl ardal yn gwybod bod dwy long wedi rhedeg i'r lan i'r traeth tywod.

Yr oedd tua dwy filltir o ffordd o'r Borth i ben draw'r traeth, lle'r oedd y

ddwy long yn gorwedd. Yr oedd y gwynt wedi tawelu llawer erbyn hyn, ond yr oedd y môr yn arw o hyd ac yn golchi dros y llongau.

Gellid gweld o'r Borth mai dwy long dri mast oedd y rhain, yn llawn hwyliau. Ac nid oedd dim hanner can llath rhwng y ddwy. A dyna fraw a aeth drwy galon pawb pan welsant nad y *New Gift* oedd un ohonynt. Dau fast oedd ar y *New Gift*, a gwyddent felly nad y hi oedd un o'r rhain; a chredai pawb ei bod hi a'r criw wedi suddo.

O dan dir Tŷ Coch yr oedd y ddwy long, ac yr oedd un o weision Tŷ Coch wedi eu gweled wrth ddyfod at ei waith yn y bore, ac wedi galw y gweision eraill ato. Ac fel arfer, yr oedd gweision Tŷ Coch a gweision Glan'rafon yno o flaen criw'r plwm, ac wedi gwneuthur popeth a ellid i geisio achub criw'r ddwy long.

XIII.

Ein Hachub.

PAN redodd y *Bee's Wing* i'r lan, bwriwyd fi yn erbyn ei hochor, a disgynnais ar lawr y fforcasl yn hollol ddiymadferth. A'r peth cyntaf yr wyf yn ei gofio wedi i mi ddyfod ataf fy hun, ydyw gweld Wil uwch fy mhen yn sychu fy wyneb â'i gadach poced.

"O, Wil," meddwn, "beth sydd wedi digwydd? Ymhle'r ydym?"

"Yr ydym wedi rhedeg i'r lan yn rhywle," ebe yntau. "Gad i mi rwymo hwn am dy ben." A rhwymodd ei gadach am fy nhalcen, gan fod gwaed yn llifo o'm harlais.

Er fy mod wedi fy mrifo'n lled ddrwg wrth fy mwrw yn erbyn ochr y llong, nid oeddwn yn teimlo'r boen ar y pryd. Yr oedd Wil wedi ei anafu yn waeth o lawer. Wedi iddo ddodi'r cadach am fy mhen tynnodd ei hosan i lawr. Llifai'r gwaed hyd ei goes, ac yr oedd wedi ysigo ei ffêr hefyd, a'i droed yn dechreu chwyddo.

Ni wn faint o amser oedd er pan oeddym wedi rhedeg i'r lan, ond nid ysgydwai'r llong lawer yn awr, ac yr oedd yn amlwg nad oedd yn nofio. Ni fedrem sefyll ar lawr y fforcasl gan ei bod ar ei hochr.

"Tybed y cawn ni ein hachub, Wil?" meddwn i wrth sychu'r gwaed oedd ar ei goes.

"Taw funud!" meddai yntau, "a glywi di'r lleisiau yna?"

Golchai'r môr dros ochr y llong o hyd, ond er gwaethaf sŵn y tonnau tybiwn fy mod yn clywed lleisiau. Ac wedi gwrando'n fwy astud, gwaeddodd Wil drachefn:

"Glywi di nhw? Ar y lan y maen' nhw. Yr ydym yn sicr o'n hachub. Fe fydd y dŵr wedi treio cyn bo hir, ac fe fedran' ddwad i'r llong."

Yna, er ei fod wedi ei anafu yn lled ddrwg, dringodd Wil i fyny'r ysgol at ddrws y fforcasl. Gwthiodd y ddôr i fyny ychydig, a gwaeddodd:

"O Hoi! O Hoi!" nerth ei ben.

Ymhen ychydig wedi iddo stopio gweiddi, a ninnau'n gwranddo, clywem y lleisiau drachefn. Ac ar hynny dyma sŵn traed wrth ddrws y fforcasl, a chyn pen dau funud yr oedd wedi ei agor, a gwelem wyneb Elis Tomos, hwsmon Tŷ Coch, yn edrych i lawr arnom.

“Hwre! Hwre!” gwaeddai, a'i freichiau i fyny. “Dyma hwy'r bechgyn,—y ddau yn y fforcasl!”

Yna neidiodd i lawr atom, ac ymhen ychydig funudau yr oeddym ar y dec, ac nid anghofiaf byth mo'r banllefau a ddeuai o'r traeth pan welsant ni.

Yr oedd dau ddwsin neu dri o bobl ar yr allt,—merched, dynion, a phlant. Yr oedd y môr yn bur arw o hyd, ond nid oedd ond ychydig iawn o ddŵr rhyngom a'r lan. Yr oeddynt wedi medru taflu rhaff i'r llong, ac ar hyd honno, llwyddodd Elis Tomos i fynd â Wil a minnau i'r lan ar ei gefn.

Y fi oedd y cyntaf i gyrraedd y lan, a gwasgwyd fi bron i farwolaeth gan y merched a'r plant o'r Borth. Gofynswn unwaith neu ddwy lle'r oedd fy nhad, a neb wedi ateb yn iawn. Ond yr oedd John fy mrawd, a Martha fy chwaer yno;

ac yr oedd hynny'n ddigon o gysur i mi ar y pryd.

Cyn hir gwelwn draed rhywun allan o dan darpowlin ar yr allt, ac ofnwn mai fy nhad a rhywun arall oedd yno, wedi boddi wrth geisio ein hachub. Cefais wybod, fodd bynnag, mai pedwar o longwyr oedd y rhain, wedi boddi. Gwelwn hefyd dri neu bedwar o longwyr dieithr yn y dorf, a dywedwyd wrthyf mai rhai o'r criw a achubeshid oedd y rhain.

Ac wedi i Wil a minnau adrodd ein hanes, paratowyd i'n cymryd adref.

XIV.

Y New Gift.

PAN oeddym ar gychwyn adref, dyma rywun yn dechreu gweiddi: Hwre! Hwre!" Ac ar hynny gwelwn fy nhad yn rhedeg i lawr yr allt, a f'ewythr Rolant a Wiliam Jones, tad Wil, yn ei ddilyn.

Nid oedd neb wedi sôn gair wrthym am y *New Gift*, ac yr oeddwn yn methu deall beth oedd yn peri'r fath gyffro. Ond cyn i mi gael amser i ofyn, yr oeddwn ym mreichiau fy nhad, a'r dorf yn sefyll o'n cylch.

Yna dechreuwyd eu holi ynghylch y *New Gift*, a sut yr oeddynt wedi

eu hachub. Fy nhad oedd yn adrodd yr hanes, a ninnau'n gwranddo i gyd.

Ymhen awr neu ddwy wedi iddynt fynd allan y noson honno, dechreuodd chwythu'n galed a chliriodd y niwl, a chynghorodd f'ewythr Rolant y capten i wneud am y *Roads*. Er nad oedd f'ewythr wedi morio llawer, gwyddai am bob modfedd o fau'r Borth, gan ei fod wedi pysgota yno flynyddoedd. Gwyddai hefyd ei fod yn lle peryglus iawn ar wynt mawr. Yr ochr arall i'r penrhyn, neu Drwyn y Gilfach (fel y galwem ni ef) yr oedd y *Roads*, ac yr oedd yno le perffaith ddiogel i angori ar unrhyw storm.

Cymerodd Capten Pritchard ei gyngor, ac ymhen yr awr yr oedd y *New Gift* yn y *Roads*. Deuthant i'r lan fore trannoeth cyn gynted ag y medrent, ac ar eu hunion i'r Borth. Ond

yr oedd rhywun wedi dywedyd wrthynt fod dwy long wedi rhedeg i'r lan i ben draw'r traeth, a thyma paham yr oeddynt wedi dyfod yno ar eu hunion yn lle mynd adref.

Ar y ffordd i'r Borth bu raid i ninnau ddywedyd ein hanes drachefn a thrachefn, a chlywsom hefyd sut y rhedodd y ddwy long i'r lan. Wedi ceisio cyrraedd y *Roads* yr oeddynt hwythau hefyd, ond wedi camgymryd y lle; a'r naill wedi dilyn goleu'r llall, nes rhedodd y ddwy i'r un fan.

Boddwyd Capten y *Bee's Wing* a dau o'r criw, a'r cwbl o griw'r llall ond dau; ac nid oeddynt wedi cael ond pedwar o'r cyrff. Oni bai ein cloi ninnau yn y fforcasl buasem ninnau hefyd wedi boddi, ac yr oedd pawb yn edmygu'r capten am ei ofal drosom.

* * * * *

Bu llawer tro ar fyd er hynny. Anaml iawn y rhed llong i'r lan yn y Borth yn awr. Y mae goleudy mawr wedi ei godi ar Ynys Caswennan, a theifl ei oleuni llachar am filltiroedd i bob cyfeiriad. Darfu'r hen ddull o daflu plwm, ac y mae criw'r plwm bron i gyd wedi mynd o dir y byw. Erbyn hyn y mae Bwrdd Masnach wedi gyrru "gwn mawr" i'r Borth, a theifl hwnnw *rocket* ymhell i'r môr. Ac y mae tô arall, oedd yn blant y pryd hwnnw, yn dysgu trin y gwn ar gae Pen-y-bont bob chwarter blwyddyn.

Ond daeth helynt y Llong Lo i'm cof yn fyw iawn y dydd o'r blaen. Wrth ddyfod adref o gapel Horeb, nos Sul, sylwais fod cof-golofn i'r bechgyn a gwmpodd yn y Rhyfel, wedi ei chodi wrth borth y fynwent, ac arni, ymhlith amryw eraill, y mae enw—

WILLIAM JONES, Bryn-y-gro,
a gollwyd ar y môr, 1916.

Fore Llun, euthum am dro i ben draw'r
traeth, ac nid oedd yno ond darnau
bychain iawn o'r ddwy long. Wrth
ddychwelyd gwelais howld yr hen Long
Lo yn gorwedd ar y traeth yng nghwrr
yr Allt Goch, heb na mast na rhaff arni
o gwbl. Yr oedd y paent wedi ei olchi
ymaith bron i gyd, a phrin y medrwn
ddarllen ar ei bow yr enw—*New Gift*.

GEIRFA.

Achub, *to save*
 adenydd *to, eaves.*
 adfer, *to restore.*
 allt, *see gallt.*
 amcan, dim amcan, *no idea.*
 anafu, *to injure.*
 anrheg, *present.*
 argoelion, *signs.*
 arlais, *the temple of the head.*
 arwydd, *sign.*
 astud, *attentive.*
 awdurdod, *authority.*
 awyddus, *eager.*

Banllef, *loud shout.*
 bara gwyn, *wheaten bread.*
 bas, *shallow.*
 blinedig, *tired.*
 bras, môr bras, *rough sea.*
 braw, *terror.*
 brechdan, *slice of bread and*
 butter.
 breuddwyd, *dream.*
 brifo, *to hurt.*
 bwlch, *gap.*
 bwriad, *intention.*
 bwrw, *to throw.*

Cadach poded, *handkerchief.*
 calchen, *limestone.*
 camgymryd, *to mistake.*
 cefnder, *cousin.*
 ceseiliau, *armpits.*
 clec, *crack.*
 cloi, *to lock.*
 clustfeinio, *to listen closely.*
 cnau, *nuts.*
 cofgolofn, *memorial.*
 crynu, *to tremble.*
 curfa, *beating.*
 cŵc, *cook.*
 cwrr, *edge.*
 cychwyn, *to start.*
 cyfaddef, *to confess.*
 cyfarch, *to greet.*
 cyfarfu, *he met.*
 cyfarwydd, *skilled, accustomed.*
 cyfeiriad, *direction.*
 cyfeirio at, *to refer to.*
 cyfle, *opportunity.*
 cyffro, *stir, commotion.*
 cynghori, *to advise.*
 cyndogaeth, *neighbourhood.*
 cymeriadau, *characters.*
 cyrraedd, *to reach.*
 cysgod, *shadow.*
 cystadlu, *to compete.*

GEIRFA.

Chwyddo, *to swell.*
chwythu, *to blow.*

Dadlwytho, *to unload.*
darpowlin, tarpowlin, *tarpaulin.*
datod, *to undo, untie.*
deffro, *to rouse, to wake.*
diasbedain, *to resound.*
didaro, *unconcerned, cool.*
diddorol, *interesting.*
dieithr, *strange.*
diferol, *dripping.*
diflannu, *to disappear.*
digwydd, *to happen.*
dihuno, *to wake*
distyll, *the ebb, low tide.*
diymadferth, *helpless.*
drain, *thorns.*
drycin, *foul weather.*
dwyn, *to bear, to carry.*
dychwelyd, *to return.*
dyrnu, *to beat, to cuff.*

Edmygu, *to admire.*
efallai, *perhaps.*
egni, *effort.*
eithin, *gorse.*
enbyd, *dangerous.*
esgyll, *bins.*
ewythr, *uncle.*

Ffatriaid, *favourites.*
ffêr, *ankle.*

ffodus, yn ffodus, *fortunately.*
fforcasl, *forecastle, front cabin.*
ffwdan, *fuss, flurry.*

Gallt, *cliff, a wood.*
gildio, *to yield.*
glanio, *to land.*
gliniau, *knees,*
godidog, *excellent.*
goleudy, *lighthouse.*
gollwng, *to let go.*
gostegu, *to still.*
grym, *force, power.*
gwadnau, *soles.*
gwasgod gorcyn, *cork waistcoat*
life belt.
gwastad, *flat.*
gweiddi, *to shout.*
gwelw, *pale.*
gwlychu, *to get wet.*
gwroldeb, *courage.*
gwthio, *to push.*
gwydr, *drinking-glass*

Helynt, *trouble, difficulty.*
hergwd, *push.*
hesgyll, *see esgyll.*
holi, *to question.*
hwsmon, *chief servant, farm*
bailiff.
hwyrach, *perhaps.*
hyrddio, *to hurl.*
hysbysu, *to announce.*

GEIRFA.

Lapiodd, *he wrapped.*

lol, *nonsense.*

lwmpyn, *lump.*

Llamhidydd, *porpoise.*

llannerch, *glade, open space.*

llanw, *flow, high tide.*

llawenychu, *to rejoice.*

llechi, *slates.*

llechwedd, *slope.*

lledaenu, *to spread abroad.*

llefain, *to weep.*

llenwi, *to flow in.*

lleuad, *moon.*

lluchio, *to throw.*

llwgu, *to starve.*

llwydaidd, *pale.*

Manylion, *details.*

marchnad, *market.*

meitin, ers meitin, *a good while since.*

mentro, *to venture.*

mêt, *mate.*

mïeri, *briars.*

modryb, *aunt.*

mordaith, *voyage.*

morfil, *whale.*

mud, *dumb.*

mulfrain, *cormorant.*

Neffro, *see deffro.*

niwl, *fog, mist.*

nôl, *to fetch.*

Olwyn, *wheel.*

oriawr, *watch.*

Peri, *to cause, to bid.*

parodd, *he bade.*

peilat, *pilot.*

penderfynu, *to determine.*

pendwmpian, *to doze.*

perwyl, *intention, purpose.*

pryderu, *to be anxious.*

pwytio, *to point.*

pwysig, *important.*

Rigin (rhaffau llong), *rigging*

Rhwyf, *oar.*

rhwyfo, *to row.*

rhybuddio, *to warn.*

Sawdl, *heel.*

sawl, *such, as many*

siawns, *chance.*

sibrwd, *whisper.*

siom, *disappointment.*

siw na miw, *no sound whatsoever.*

sôn, *rumour, talk.*

sgotal, *a small hatch in the stern of a boat.*

sgwlio, *to scull, to propel with one oar over the stern.*

sgwrs, *talk.*

sicrhau, *to secure.*

starn, *stern of boat or ship.*

suddo, *to sink.*

GEIRFA.

swatio, *to squat, to lie low.*
 swnt, *sound, a strait.*
 swyno, *to charm*
 syfrdanu, *to stun, to daze.*
 syniad, *idea.*

Talcen, *forehead.*
 talwm, ers talwm, *long ago.*
 tamaid, *morsel.*
 tasgu, *to splash.*
 tawelu, *to grow calm.*
 teifi, *he, she, or it will throw.*
 teit, *sea-current, tide.*
 tŏ, *generation.*
 to gwellt, *thatched roof.*
 toi, *to thatch.*
 traeth, *beach.*
 trafod, *to discuss.*
 trai, *ebb-tide.*
 trannoeth, *the day after.*

trengi, *to perish.*
 treio, *to ebb.*
 trin y gwn, *to manage the gun.*
 trol, *cart.*
 trugaredd, *mercy.*
 trwsio, *to mend.*
 twymo, *to warm.*
 tylwyth teg, *fairies.*
 tymestl, *tempest.*
 tywod, *sand.*

Weithiau, *sometimes.*

Ymdrech, *effort.*
 ymosod ar, *to attack.*
 ysbaid, *space (of time)*
 ysfa, *hankering.*
 ysgol raffau, *rope-ladder.*
 ysgŵd, *push.*
 ysigo, *to sprain.*

DIWEDD.

